

Kieli, koulutus ja yhteiskunta

Lue Kieliverkoston verkkolehteä!

Maahanmuuttajakin tarvitsee työelämän kieli- ja viestintätaitoja

Minna Suni

Ammattilaisina kohdellaan todennäköisimmin niitä, jotka sukuloivat sujuvasti työelämän vaihtelevissa viestintätilanteissa ja hallitsevat myös keskeiset alakohtaiset kielelliset käytänteet. Tämä koskee maahanmuuttajia siinä kuin muitakin.

Sujuva, luonteva ja tilanteittain joustava tapa viestiä niin äidinkielellä kuin muillakin työssä tarvittavilla kielillä ymmärretään nykyään tärkeäksi osaksi ammattitaitoa. Siksi kieli- ja viestintäopintoja sisältyy koulutukseen alalla kuin alalla, ja niitä pyritään myös integroimaan ammatillisten ja akateemisten sisältöjen opiskeluun. Vastaavasti näyttötutkinnoissa pyritään vuorovaikutuksenkin osalta varmistamaan, että taidot ovat työtehtävien edellyttämällä tasolla.

Taitojen täytyy kuitenkin kehittyä, eriytyä ja joustaa monin tavoin sitten, kun ollaan jo työelämässä. Koulutuksen aikana onkin olennaista luoda vankka pohja kieli- ja viestintätaitojen omatoimiselle kehittämiselle – siis oikeastaan niiden työssäoppimiselle. Tätä pohjan luomista on esimerkiksi opiskelutaitojen monipuolistaminen: miten poimitaan käyttöön sitä uutta ja työn kannalta relevanttia kielellistä ainesta, jota ympäristössä vilisee? Työelämän tarpeet huomioiva opiskelu ei siis ole vain kielen itsensä opiskelua, vaan myös oppimisstrategioiden kartuttamista ja vahvistamista.

Viime vuosina on havahduttu siihen, että työelämän kieli- ja viestintätaitoihin on panostettava paitsi äidinkielen ja vieraiden kielten puolella myös opetettaessa aikuisille maahanmuuttajille suomea toisena kielenä. Ammattilaisina kohdellaan todennäköisimmin niitä, jotka sukuloivat sujuvasti työelämän vaihtelevissa viestintätilanteissa ja hallitsevat myös keskeiset alakohtaiset kielelliset käytänteet. Pelkän yleiskielitaidon varassa on vaikea työllistyä monen sellaisenkin maahanmuuttajan, jolla on taskussaan virallinen päätös muualla suoritetun tutkinnon rinnastamisesta suomalaiseen. Ammatillisenkin kielen hallinnalle olisi tarvetta.

Kielitaito ja työllistyminen

Hyvin tavallista on, että maahanmuuttajan työnsaanti jää nimenomaan kielitaidosta kiinni. Kielitaito riittää kyllä työn hakemiseen, mutta ei sen saamiseen. Aina kynnyksenä ei ole edes vain suomi, vaan osalla myös englannin kielen taidot ovat lähtömaassa jääneet joko puuttumaan tai täkäläisiin odotuksiin nähden liian heikoiksi. Lisäksi erityisesti kaksikielisillä alueilla ja yritysmaailmassa ruotsin taidollekin on kysyntää. Toki työllistymistä voivat joskus vaikeuttaa myös valitsijoiden syrjivät asenteet, jotka ehkä kätkeytyvät tehtäviin

nähdén kohtuuttoman korkealle asetettujen kielitaitovaatimusten alle.

Toisaalta osa maahanmuuttajista työllistyy sujuvasti nimenomaan sen ansiosta, että puhuu äidinkielenään sitä kieltä, jota puhuu – esimerkiksi venäjää, viroa tai kiinaa. Nykyinen työelämä on monikielistä ja joustavia kielellisiä resursseja kysyvää, ja maahanmuuttajien mukanaan tuoma erilaisten kielten osaaminen nostaakin varmasti arvoaan tulevaisuudessa. Jo siltä kannalta on tärkeää sekin, että Suomeen muuttavien perheiden lapset ja nuoret eivät menetä äidinkieltensä hallintaa. Heillä on taitoja, joita jatkossa tarvitaan yhä enemmän.

Ammatillinen kieli koulutuksessa

Suomessa suuri osa maahanmuuttajista ponnistaa kohti työelämää erilaisten koulutusten kautta. Kotoutumiskoulutukseen sisältyvästä tai muusta kielikoulutuksesta haetaan vauhtia uuden asuinmaan kiel(t)en oppimiseen. Viime aikoina on etenkin erilaisten kehittämishankkeiden yhteydessä päästy rakentamaan ammattialoittain eriytyviä kurssikokonaisuuksia tavanomaisten yleiskielitaitoa kartuttavien kielikurssien rinnalle. Yhä useampi työnantajakin on herännyt tarjoamaan räätälöityä kielikoulutusta jo rekrytoimilleen maahanmuuttajille. Asiat ovat siis menneet lupaavaan suuntaan, mutta toimivien käytänteiden vakiinnuttamiseen on silti vielä matkaa.

Moni myös suorittaa Suomessa kokonaan uuden tutkinnon tai päivittää aiempaa. Tutkintoon tähtäävässä koulutuksessa opintosisällöt opiskellaan yleensä suomeksi, minkä äkkiseltään ajattelisi olevan ammatillista kielitaitoa ihanteellisen hyvin kehittävä. Joskus käy kuitenkin niin, että ennalta riittäväksi arvioitu taitotasoa ei käytännössä riitäkään suomenkielisen opetuksen seuraamiseen, mikä tietysti näkyy oppimistuloksissa. Tarpeita vastaavaa kielikoulutusta ei myöskään ole kaikille tutkintoon tähtääville maahanmuuttajille tarjolla joko ajoissa tai riittävästi. Suomi toisena kielenä -opettajat ry:n selvityksen mukaan näin on vielä yleisesti ammatillisen koulutuksen puolella; eri oppilaitoksissa ja eri koulutuslinjoilla kielikurssitarjonta vaihtelee melkoisesti.

Englanninkielisissä koulutuslinjoissa on omat pulmansa. Moni niiltä valmistunut maahanmuuttaja on joutunut pettymään työmarkkinoilla karvaasti: Suomeen työllistyminen on vaikeaa, jos koulutuksen aikana ei ole ollut tilaisuutta kehittää myös ammatillista suomen kielen taitoa tasolle, jota tosielämässä vaaditaan. Monivuotinen koulutus tuntuu menneen suurelta osin hukkaan, kun yksi keskeinen työllistymisen edellytys on jäänyt uupumaan. Kritiikin myötä suomen kielen opintoja on alettu ainakin osassa oppilaitoksia tarjota aiempaa enemmän myös englanninkielisiin tutkintoihin suuntaaville, mutta erityistä velvoitetta tai porkkanaa niillä ei siihen ole.

Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajataustaisilla opiskelijoilla on edelleen tilastojen valossa muita suurempi alttius keskeyttää etenkin keskiasteen opintonsa. Heillä on myös isompi riski päätyä koulutustaan vastaamattomiin työtehtäviin tai koulututtautua työttömiksi. Siitä, mikä osuus kieliasioilla on tässä kaikessa, voidaan tältä erää esittää vasta näppituntumaan perustuvia päätelmiä. Tässä olisikin yksi tärkeä tutkimuksen paikka.

Auttaisiko tiukempi seula tai tiukempi testaus?

Ratkaisuksi on äkkiseltään helppo tarjota tiukempaa kielitaitoseulaa opiskelijavalintaan, kovempaa tahtia ja tavoitteenasettelua koulutukseen ja yksiselitteisten kielitaidon vähimmäistasojen määrittelyä työhönottoon. Siis: tämän verran kieltä on osattava päästäkseen koulutukseen, tuolle tasolle on määrääjassa päästävä, ja elleivät asetetut kriteerit täyty, ei työpaikkaa tipu. Käytännössä asiat eivät kuitenkaan voi toimia ihan näin.

Hakuvaiheessa tehtävä testaus on harvoin riittävän tarkkaa ennustaakseen jokaisen hakijan

opiskeluedellytykset nappiin. Hakijatilanteen mukaan on myös usein tarvetta joustaa koulutukseen tulevien kielitaitovaatimuksissa jonkin verran. Toisekseen moni aikuinen turhautuu pelkkään yleiskielitaitoon tähtäävillä peruskursseilla, koska motivaatiota ja tartuntapintaa olisi pikemminkin juuri omaa ammattialaa sivuavan kielen opiskeluun – miksi siis viivästyttää siirtymää siihen vaiheeseen? Tehokkain kielikoulutus ei toisaalta voi nopeuttaa oppimisen luontaista prosessia määrättömiin, eikä ”kaikkea” työssä tarvittavaa ole ylipäänsä mahdollista ennustaa saati ympätä opetussuunnitelmiin. Yksilöllinen vaihtelu kielenoppimisessa on myös suurta, eikä paraskaan koulutus voi tasoittaa kaikkia eroja.

Työnantajat tyytyvät yleensä yleiskielitaitoa osoittaviin todistuksiin ja haastattelussa syntyvään vaikutelmaan kielitaidon riittävydestä suhteessa työtehtäviin. Harvalla on edellytyksiä tehdä tai teettää alakohtaisen kielitaidon arviointia, eikä vielä tarkempi eli tehtäväkohtaisten taitojen testaaminen tunnu oikein mahdolliseltakaan. Alakohtaisten arviointijärjestelmien kehittäminen ja käyttäminen on lisäksi hyvin aikaa vievää ja kallista – eikä se silti välttämättä johda aivan tarkoituksenmukaiseen tulokseen. Selvää myös on, ettei työhönotto pyöri vain kieliasioiden ympärillä, vaan kieli- ja viestintätaidot ovat vain yksi arvioitava asia muiden joukossa. Koska ne ovat kiinteä osa ammattitaitoa, niitä on myös väkinäistä tarkastella ikään kuin muusta irrallaan.

Entä se työssäoppiminen?

Sellainen käytäntö, että työhön valittavalle annettaisiin aikaa kehittää kielitaitoaan työnsä yhteydessä ja osoittaa taitotasonsa vasta jossain vaiheessa myöhemmin, on Suomessa harmillisen harvinainen. Yleensä ajatuksena on, että työssä tarvittava kieli on osattava jo työsuhteen alkaessa. Eräs maahanmuuttajien palkkaamisesta suivaantunut suomalainen verkkokeskustelija tiivistä tämän ajatuksenkulun tähän tapaan:

”Ensin kielen opiskelu, sitten töihin. En minäkään työpaikallani opiskele toista kieltä, opiskelin sen jo valmiiksi ennenkuin tänne tulin.” (Luutahoitaja | la 22.8. klo 12:51 | Aamulehti)

Mutta voiko koko ammatillisen kielenkäytön tosiaan oppia olematta töissä? Jyväskylän yliopistossa meneillään olevassa Suomi työkielenä -tutkimushankkeessa on haastateltu lukuisia jo työelämään mukaan päässeitä maahanmuuttajia, ja heidän kantansa on, että ei voi. Heidän kokemustensa mukaan työpaikan vuorovaikutustilanteet ovat se otollisin oppimistilanne, ja työelämän kieltä ja viestinnällisiä käytänteitä opitaan paitsi työtovereiden myös asiakkaiden tuella.

Silti moni on myös kokenut, että koulutuksellakin olisi voinut päästä asiassa paljon pidemmälle kuin omalla kohdalla on käynyt, jos työelämän tarpeet vain olisivat olleet systemaattisemmin läsnä siinä, mitä tunneilla käsiteltiin ja harjoiteltiin.

Kielikoulutuksen pohjaksi on todellisia työelämän alakohtaisia vuorovaikutuskäytänteitä kyllä jo kartoitettu, ja muutenkin työelämää ja kielikoulutusta tuodaan nykyään määrätietoisesti lähemmäs toisiaan. Suomi toisena kielenä -alan osalta tällaista työtä on raportoitu esimerkiksi HERA:n (Helsinki education and research area) piirissä toteutetussa Kotimaisten kielten opetuksen kehittämishankkeessa (ks. Ammatilliset suomi toisena kielenä -viitekehukset). Siinä on hyödynnetty alkuaan vieraiden kielten työelämälähtöisen opetuksen suunnitteluun kehitettyjä työvälineitä (ks. Huhta ym. 2006). Tarvetta tämäntyyppiseen kieli- ja oppiainerajat ylittävään pedagogisen kehittämiseen on varmasti edelleen eri aloilla ja koulutusasteilla.

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa.

Lisää tästä aihepiiristä:

Ammatilliset suomi toisena kielenä -viitekehukset Kotikimara-sivustolla: <http://www.kotikimara.fi/>

Ammattikasvatuksen aikakauskirja 2/2011: Työelämän ja ammatillisen koulutuksen monikulttuuristuminen (teemanumero, toim. Risto Sääntti ja Riitta Metsänen)

Garant, Mikel & Kinnunen, Mirja (toim.) 2010. Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri – Professional communication, education and culture. AFinLA:n vuosikirja 68. Jyväskylä: AFinLA.

Garant, Mikel & Kinnunen, Mirja (toim.) 2010. AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2. Jyväskylä: AFinLA.

Huhta, Marjatta, Johnson, Esko, Lax, Ulla & Hantula, Sari (toim.) 2006. Työelämän kieli- ja viestintätaito. Kohti ammatillisen kielen täsmäopetusta. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja A. Tutkimukset ja raportit 8. Helsinki: Yliopistopaino.

Tulossa myös Puhe ja kieli -lehden teemanumero maahanmuuttajien ammatillisesta kielitaidosta (4/2011, ilmestyy joulukuussa)